

LÜGANUSE VALLAVALITSUS

Kliimaministeerium
info@kliimaministeerium.ee

Teie: 05.11.2024 nr 1-4/24/5287

Meie: 29.11.2024 nr 14-9/1971

Arvamus KLIM/24-1102 "Jäätmeseaduse ja pakendiseaduse ning teiste seaduste muutmise seadus" eelnõu kohta

Kliimaministeerium esitas kooskõlastamiseks jäätmeseaduse ja pakendiseaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu. Lügánuse Vallavalitsus on tutvunud esitatud materjalidega ning edastab oma arvamusel ning ettepanekud eelnõu kohta.

Sissejuhatus

Üldtuntud fakt on see, et Eesti peab 2025. aastaks ringlusse võtma vähemalt 55% tekkinud olmejäätmetest. Samuti on teada, et viimase kümnendi jooksul on ringlussevõtu määr püsinud umbes 30% juures. Ja see on ka põhjusel, et jäätmete ladestamine ja põletamine on olnud üldjuhul soodsamad, kui nendes sisalduvate materjalide ringlussevõtt.

Kahtlemata peame üheskoos liikuma sihtarvude saavutamise suunas ning täitma vastutustundlikult oma rolli. Samas peavad meetodid, millega sihtarve saavutada soovitakse, olema hoolikalt läbi mõeldud tagamaks, et just see teekond viib soovitud tulemuseni.

Eesti kui ÜRO liikmesriik peab lähtuma kestliku arengu eesmärkidest, kusjuures SDG eesmärk 12 keskendub jäätmetekke vältimisele jäätmete vähendamise, ringlussevõtu ja taaskasutuse kaudu. Siiski on jäätmetekke kasvutrendis. Väidetavalt lisandub jäätmereformi tulemusena Eesti majandusse igal aastal uut ressursi koguses, mis varieerub Kliimaministeeriumi kodulehel ja ettekannetes esitatud andmete põhjal 100 000-160 000 tonni vahel. Kuigi suuremad numbrid võivad esmapilgul jätta positiivse mulje, saavutatakse see tegelikult kõrgema tarbimise ja sellest tuleneva suurema jäätmetekke arvelt. Selline lähenemine võib asetada jäätmetekke vältimise printsiibi tagaplaanile, mis on vastuolus kestliku arengu eesmärkidega.

Plaanitava jäätmereformi eesmärk on suurendada tekkivate jäätmete kasutust toorainena, mistõttu peab jäätmete liigiti kogumine olema inimestele lihtne, arusaadav, mugav ja rahaliselt soodne. Siinkohal tahaks täpsustada, et mõistet „rahaliselt soodne“ tuleks kasutada koos täiendusega „võrreldes segamini kogutud jäätmete maksumusega“. Jäätmereformi eesmärgina propageeritav rahaliselt soodne jäätmeurve leibkonnale absoluutarvust 3-5 eur/kuu võib tekitada väärarusaamu, nagu liigiti kogutud jäätmete käitlemine oleks täiesti tasuta või et selle eest tuleks inimestele isegi peale maksta. Tegelikult sõltub jäätmematerjalide taaskasutamine tugevalt turuolukorrast. Kui ümbertöötlemise võimekus on ebapiisav või kehtestatakse impordipiirangud, võib materjalide nõudlus väheneda. Sellisel juhul võib jäätmetes sisalduvate materjalide taaskasutusse võtmine muutuda majanduslikult ebaotstarbekaks.

Olete viidanud 2016.a riigikontrolli aruandele, milles kirjutas riigikontrolör Alar Karis, et „...Pigem peavad omavalitsused senisest enam vaeva nägema korraldatud jäätmeveo täies mahus tööle saamiseks, tagades muu hulgas, et jäätmevedaja paneks inimeste jaoks mugavasse kaugusesse välja

vähemalt biojätmete ja paberi-papi, ka pakendijätmete konteinerid ning jäätmejaamad võtaksid sobilikel aegadel vastu kõiki majapidamises harvem tekkivad jäätmed.“ Selles lõigus on selgelt osutatud vajadusele liigiti kogutud jätmete kaasamiseks korraldatud jäätmeveo süsteemi, mis on tegelikult juba praeguse seadusandlusega teostatav. Hetkel ei ole Eestis ühtegi omavalitsust, kus korraldatud jäätmeveoga oleksid hõlmatud ainult segaolmejäätmed. Kõigis omavalitsustes, kus on korraldatud jäätmevedu kohalikul tasandil korrektselt rakendatud, on tavaliselt juba välja töötatud süsteem, mis hõlmab erinevate jäätmeliikide, näiteks biojätmete, paberijätmete jms liigiti kogumist.

2016.a riigikontrolli tähelepanekud juhivad tähelepanu pigem sellele, et probleem ei seisne õigusraamistiku puudulikkuses, vaid olemasolevate võimaluste täpsustamise vajaduses ning nende täielikumas rakendamises. Samuti rõhutatakse, et omavalitsuse korraldatud jäätmehooldust ei peaks tühistama ega muutma, kuna see süsteem on tõhus ning loob eelduse edasiseks arenguks.

Jäätmemajandus hõlmab mitmeid osapooli: elanikke, ettevõtteid, kohalikke omavalitsusi, ametkondi ja ka riiki. Kõigil neil on ühine huvi tagada, et see toimiks tõrgeteta ja tõhusalt. Seatud sihtarvude saavutamine ei ole ainult ühe osapoole ülesanne – see nõuab koostööd ja vastutuse jagamist kõigi vahel. Kõik peavad panustama, arvestades teiste huvisid ning leides kompromisse. Ainult ühiselt saab luua süsteemi, mis mitte üksnes täidab seatud sihtarve, vaid tagab ka majandusliku ja keskkonnaalase jätkusuutlikkuse.

Seetõttu esitame üksikasjalikuma arvamuse kavandatava jäätmereformi kohta, mis mõjutab kõiki osapooli ja millel on otsene mõju meie igapäevaelule ning keskkonnale.

Jäätmearuannete koostamine ja saatekirjade digitaliseerimine

Jäätmearuannete esitamise kohustus, mis on seni olnud kord aastas, soovitakse muuta vähemalt igakuiseks. Selle muudatuse põhjenduseks tuuakse, et suurematel ettevõtetel hajub seeläbi aruandluskoormus aasta peale, muutes andmete esitamise väidetavalt lihtsamaks ja sujuvamaks. Väide, et ettevõtted vabanevad senisest kohustusest esitada iga aasta 31. jaanuariks jäätmearuanne, on tõene formaalses mõttes, kui kõik vajalikud aruanded koostatakse automaatselt infosüsteemis saatekirjade ja jäätmekäitluskohtade igakuiste aruannete põhjal. Siiski tundub see praktikas vastuoluline, kuna aruannete sagedus suureneb. Kui ettevõtte peab igakuiselt esitama jäätmearuandeid, tähendab see sisuliselt 12 aruannet aastas ühe asemel, kusjuures esitatavate andmete maht on igakuistes aruannetes jääb samaks ning jäätmekäitlusettevõtte puhul ei piirdu aruandlus ainult sisse- ja väljavedudega. Kuigi vedusid puudutavaid andmeid võib tulla otse digitaalsetest saatekirjadest, nõuab nende õigsuse kontrollimine ja täiendavate andmete (nt. sorteerimise kohta) sisestamine siiski täiendavat tööd. Isegi kui osa protsessist automatiseeritakse, nõuab süsteemiga harjumine ning andmete sisestamine ja kontrollimine endiselt ressursi. See aspekt tasub kriitiliselt hinnata.

Lisaks põhjendatakse halduskoormuse vähenemist veosaatekirjade digitaliseerimisega. Digi-saatekirja koostamise kohustus laieneb keskkonnakaitsele omavatele ettevõtetele. Nõuet ei kohaldata füüsiliste isikute puhul kodumajapidamistes tekkivate jätmete, juriidiliste isikute puhul nende enda tegevuses tekkivate jätmete ega päästeasutuste puhul päästetöödel kogutud jätmete vedamisel. Sellisel juhul koostatakse saatekiri hiljem jätmete vastuvõtja poolt hiljemalt igakuise aruande esitamisel. Seda võib teha tagantjärele ühe nn koondsaatekirjana, milles kajastuvad nt eelmisel kuul kodumajapidamistest saadud jäätmed ühe kirjena. Koondsaatekirjade koostamine võib esmapilgul tunduda vähekoormav, kuid arvestades toovate suuremasse jäätmekäitluskohta jäätmeliikide arvu ning nende tekkekohtade (linna- ja vallapõhine) arvukust, võib erinevate kombinatsioonide tulemusel koondsaatekirjade hulk (või koondsaatekirjasse sisestavate ridade arv) ulatuda kümnetesse. Lisaks, kui jäätmete vedaja, üleandja või vastuvõtja ei ole täitnud saatekirja enne veo algust, tuleb saatekiri esitada jätmete

vastuvõtjal enne jäätmete vastuvõtmist. Seega, kuigi eesmärk võib olla vähendada koormust aruandluse digitaliseerimise kaudu, võib sagedasem aruandlus ning digi-saatekirjade jooksev koostamine realselt muuta olukorra ettevõtete jaoks töömahukamaks, eriti kui automatiseerimine ei kata kogu protsessi. Näiteks, kui digi-saatekirjade infosüsteem pole jäätmekäitluskohas oleva kaaluprogrammiga seotud (sünkroniseeritud), siis tähendab see andmete sisestamist paralleelselt nii kaaluprogrammi, kui ka infosüsteemi (e. dubleerimist) ning tõuseb vastuvõtukoha operaatoril halduskoormus märkimisväärselt. Samuti tekib küsimus, kuidas tagatakse infosüsteemi tõrgeteta toimimine. Näiteks internetiühenduse katkemine, küberrünnakud või kasutajate suure hulga tõttu esinevad tõrked võivad põhjustada probleeme, mille tagajärjel peab operaator hiljem puuduvad andmed kindlaks tähtjaks sisestama. See rõhutab vajadust tagada süsteemi töökindlus ning kirjeldab võimalikke riske, mis ei sõltu ettevõtte tegevusest. Sellest tulenevalt suureneb suuremate jäätmekäitlejate halduskoormus ja neile avaldatav surve märkimisväärselt.

Samuti on seletuskirjas toodud, et tänu digitaliseerimisele "...paraneb oluliselt jäätmeandmete kvaliteet, sh omavalitsuste lõikes andmed selle kohta, kui palju jäätmeid koguti ja kellele need üle anti. Tänaused jäätmeandmed ei ole piisavad täpsed selleks, et hinnata olmejäätmete liigiti kogumise määra kohalikes omavalitsustes. Keskkonnaagentuur viis vastava analüüsi läbi 2023-2024. aastal ning jõudis järeldusele, et olemasoleva jäätmearuandluse alusel võib liigiti kogumise taseme hindamine KOVide lõikes anda eksitava tulemuse (nt kui inimene viib oma jäätmed teise KOVi jäätmejaama ja vastuvõtja ei registreeri tegelikku jäätmete tekkekohta, vaid KOVi, kus jäätmed vastu võeti)." Samas jäätmete üleandmine eraisiku poolt jäätmejaamas ning digitaalse koondsatekirja koostamine vastuvõtja poolt jätkuvalt ei garanteeri tegeliku jäätmetekkekohta sisestamist süsteemi, mistõttu võivad KOVide lõikes saadavad tulemused olla endiselt eksitavad vaatamata digitaliseerimisele.

KOV vastutava isikuna sihtarvude saavutamise eest peab olema teadlik jäätmete käitlemise protsessist ning jälgima, et jäätmete vedu ja käitus toimuksid korrektselt. Seetõttu ligipääsu võimaldamine digi-saatekirjades sisalduvatele andmetele, mis kajastavad KOVi territooriumilt jäätmetekitajate (ka eraisikute) poolt ükskõik millisesse jäätmekäitluskeskusesse viidud jäätmeliike ja koguseid, on oluline. Lisaks nendele andmetele KOVile taolise juurdepääsu tagamine välistaks vajaduse anda arveldamise ülesanded KOVi vastutusalaselle pelgalt teabe saamiseks. Jäätmevedajad võiksid jätkata nii arveldamist kui ka klientidega suhtlemist, samal ajal kui KOV saaks keskenduda oma jäätmehoolduse korraldamise ja jäätmete käitlemise jälgimise kohustustele. See välistaks vajadust luua KOVis täiendavaid ametikohti ja palgata lisatöötajaid, aidates seeläbi vältida täiendava halduskoormuse ja kulude tekkimist.

Koostööorganisatsioonide loomine

Seletuskirjas on selgelt välja toodud tungiv soov koostööorganisatsioone luua, mis peaksid võtma enda kanda teatud rolli KOV jäätmehoolduse korraldamisel, sh klientidega suhtlemine, arveldamine KOVi nime alt jms. Kuid selleks saab kasutada ka teisi organisatsioone või teenusepakkujaid (loe: jäätmevedajaid), kellel on juba vajalikud ressursid ja kogemused olemas ning kelle ülesanne on tagada teenuse kvaliteet ilma liigse halduskoormuseta. Koostööorganisatsiooni tõhus funktsioneerimine eeldab pädevate spetsialistide olemasolu, kuid tekib küsimus: kust need spetsialistid tulevad? Kas need on samad inimesed, näiteks klientideenindajad ja spetsialistid, kes praegu töötavad jäätmevedaja juures, kuid lähevad üle koostööorganisatsiooni tööle kohaliku omavalitsuse palgale? Sel juhul suurenevad hoopis avaliku sektori kulud uute ametikohtade loomiseks ja nende rahastamiseks.

Seetõttu on ekslik väita, et koostööorganisatsiooni loomine vähendab kohalike omavalitsuste koormust. Tegelikult lisatakse käesoleva eelnõuga kunstlikult täiendavat töökoormust, eeldades, et koostööorganisatsioon lihtsustab protsessi. Koostöövormide loomine on võimalik juba praegu, ning

suurematel omavalitsustel, kus on vajalikud ressursid ja võimekus, on sellised lahendused kergemini elluviidavad. Väiksemad KOVid on ilmselgelt keerulisemas olukorras, mistõttu tekib küsimus: kas on läbi viidud põhjalik võrdlusanalüüs, mis arvestaks erinevate stsenaariumide, sealhulgas suurte ja väikeste KOVide, koostöövormide olemasolu või puudumise, ning nende mõju tasuvusele? Näiteks, kas analüüsis on arvestatud ka väikeste, hajaasustatud valdade ühise jäätmeveo eripärasid, mis võib muutuda veelgi kallimaks? Ilma sellise põhjaliku analüüsita, mille puhul arvestatakse kõiki omavalitsuste erinevusi, ei ole õiglane ega otstarbekas väita, et muudatused on kasulikud kõigile KOVidele. Eelkõige ei saa võrrelda Tallinna ja Tartu linnade olukorda väiksemate valdadega, kuna nende vajadused ja ressursid on kardinaalselt erinevad. Kui vastav analüüs on tehtud, sooviksime sellega (koos mõju tasuvuse arvutuskäiguga) tutvuda. Konkreetsed tulemused aitaksid meil hinnata variantide kasulikkust ja mõislikkust ning teha teadlik valik.

Väidetavalt vähendab KOVi halduskoormust ka see asjaolu, et kohaliku omavalitsuse jäätmekava ja jäätmehoolduseeskirja koostamine läheb koostööorganisatsiooni pädevusse ja kohustuste hulka. Kuid paljud KOVid saavad ka praegu sellega hakkama. Need dokumendid koostatakse mitme aasta peale ning alternatiivseks lahenduseks võiks olla nende koostamine ühekordse teenusena professionaalse konsultandi poolt, mis ei tundu nii koormav võrreldes pideva koostööorganisatsiooni haldamisega.

Jäätmehooldustasu kehtestamine

Siinkohal tekib mitmeid küsimusi. Kas kehtestatavast jäätmehooldustasust laekuv summa on piisavalt suur (eriti väiksemate KOVide puhul), et võimaldada arendustegevust, kuid samas ei too see kaasa liiga suurt koormust elanikkonnale? Kuidas suhtuvad KOVi elanikud selle tasu kehtestamisele, kui nad näevad aruannetes, et kogutud summa kulus loodud koostööorganisatsiooni (ja tavainimeste vaates uute mõttetute ametnike) ülalpidamiseks?

Asjaolu, et jäätmehooldustasu kehtestamine jääb võimaluseks mitte kohustuseks on positiivne aspekt. Kriitilise tähtsusega on selgitada, kuidas kogutav jäätmehooldustasu ja selle kasutamise mõistmine mõjutavad otseselt elanikke. Selliste selgituste puudumisel võib see kaasa tuua pahameelt ja usaldamatust süsteemi vastu. Ootame lubatud jäätmehooldustasude arvutusmetoodikaid (mudeleid) jm juhendeid asjast parema arusaamise saamiseks.

Sooviksime juhtida tähelepanu asjaolule, et jäätmehoolduskulude suuruse määramise korra kehtestamine kuulub volikogu pädevusse. See aga tähendab, et otsused võivad olla tugevalt poliitiliselt mõjutatud, mistõttu nende tagajärjed ei pruugi olla ette prognoositavad.

Halduskoormus kodanikele

Reformiga nähakse ette, et peamiseks kontaktisikuks jäätmehooldusega seoses saab omavalitsus või omavalitsuste koostööorganisatsioon ning eeldatakse, et jäätmete üleandmine muutub edaspidi inimestele lihtsamaks ja vähem aeganõudvaks. Väidetavalt, jääb ära vajadus sõlmida uus leping vahetunud vedajaga ning halduskoormus selletõttu väheneb.

Kuid hanked tehakse valdavalt 4-5 aastaks, ja inimese jaoks ei ole lepingute sõlmimine niigi suur halduskoormus. Näiteks vahetavad paljud inimesed vabatahtlikult ja üsna sageli teenusepakkujaid, nagu teleteenuste operaatorid või interneti pakkujad. Seetõttu ei ole ühe-kahe lepingu ülevaatamine ja uuendamine kord viie aasta jooksul piisav põhjendus, miks lepingutega peaks tegelema KOV.

Lisaks väidetakse, et klienditeeninduse kvaliteet jäätmevedajate poolt on hetkel kesine, kuid rahulolu uuringut pole esitatud. Võttes arvesse, et inimesed pöörduvad tihti vaid probleemi tekkimisel jäätmeveos, pole päris selge, mitmest kaebusest alates tekib klienditeeninduses nõ halb kvaliteet.

Lisaks ei tähenda KOViga lepingu sõlmimine automaatselt seda, et absoluutselt kõik kliendid jäävad KOVi poolt pakutava klienditeenindusega rahule. Kogemus näitab, et inimeste rahulolematus tekib sageli põhjustel, mis ei sõltu otseselt jäätmevedajast: ilmastikuolud teedel, ettenägematu probleem veokiga (avarii, tehniline rike) ning KOVi otsene suhtlemine kliendiga kuidagi ei paranda olukorda.

Lisaks kõlas veel rahulolematuse põhjusena üleminek uuele hankelepingule, millele kohandumine võtab aega ja tekitab raskusi. Nõustume sellega, et uue hankeperioodi alguses tekib inimestel tõesti mingil määral pahameel isegi siis, kui jäätmevedaja jääb samaks. Kuid probleem ei seisne sugugi selles, et tuleb leping uuendada, vaid muutunud tingimustes, eelkõige hinna osas, mis ei ole üldjuhul pindlik vähenemise suunas. Uued kohustused ja täiendavad nõuded võivad inimesi häirida ning harjumine nendega võib olla keeruline. Seega ei ole probleemiks uute lepingute sõlmimise toiming, vaid muudatused tingimustes, mis on vältimatud ning igal juhul vajalikud järgmise hanke läbiviimisel, sõltumata sellest, kellega leping sõlmitud on – jäätmevedaja või KOViga. Seetõttu ei ole mõjuanalüüsis toodud kodaniku halduskoormuse vähenemise põhjendus asjakohane.

Arveldamine

JäätS § 66 lisatakse lõige 12, mille kohaselt jäätmevedaja ainsaks kliendiks on KOVi üksus, millel on jäätmevaldajate üle arvestuse pidamise ja nendega arveldamise kohustus. Sellega kaasneb märgatavalt suurenenud töökoormus, kuid omavalitsus võib arveldamise kohustuse delegeerida teisele isikule eelnõukohase § 66 lõigete 13 ja 14 järgi. Arvete esitamise delegeerimise juures jääb segaseks ja arusaamatuks, kuidas jäätmevedaja või koostööorganisatsioon esitab praktikas arveid KOVi nime alt ja KOVi kontonumbriga. Palume täiendavat selgitamist.

Eeldatakse, et juhul kui KOVi üksus peab ise arvestust jäätmevaldajate üle, saab ta oma haldusterritooriumil efektiivsemalt jäätmehooldust korraldada, sest tal on jäätmevaldajatest, nende kasutatavatest jäätmemahutitest, jäätmete väljaveo sagedusest ning jäätmevoogudest detailne ülevaade. Kuid oleme arvamusel, et ülevaate saamiseks ei pea ilmingimata ise arveldamisega tegelema. Hetkel on jäätmevaldajad, nende kasutatavad mahutid ja teenindusvälp jäätmevaldajate registrist kättesaadavad ilma arvete esitamise kohustuseta. Kui Keskkonnaagentuur pädeva asutusena töötleb jäätmete käitlemisega seonduvaid andmeid ning digitaliseeritud ärianalüütika töövahendite kasutuselevõtt muudab nende töötlemise asutus jaoks automaatseks ja mugavamaks, võiks Keskkonnaagentuur ise regulaarselt edastada vajalikud ülevaated KOVidele. See on veel üks mugavam viis andmete kättesaamiseks vältimaks vajadust arveldamist ise korraldada.

Mõjuanalüüsis on mainitud, et „...Omavalitsuse enda otsustada jääb jäätmehoolduskulude rakendamine ja kliendisuhtluse haldamine, millest võib tekkida täiendav mõju, seda eelkõige juhul kui ei tehta teiste omavalitsustega süsteemset koostööd.“ Sellega jällegi eeldatakse lisa rahalise ja halduskoormuse ning surve teket, mille päästerõngaks reklaamitakse koostööorganisatsioone teenuseid.

Seega puudub otsene ja selge seos KOVi arveldamise ja klientidega suhtlemise üleandmise ning jäätmeveoteenuse kvaliteedi vahel. Selle asemel võiks keskenduda jäätmevedajate ja -käitlejate ning KOV koostöö parandamisele, teenindusmarsruutide optimeerimisele ja klientide teavitamisele jäätmekäitlussüsteemi parendamiseks.

Segapakendite kogumine

Eelnõu näeb ette, et pakendijäätmete kogumisel läbi KOV korraldatud jäätmeveo suureneb vastutus kohaliku omavalitsuse üksusele. Kohaliku omavalitsuse üksus peab edaspidi vastutama oma

territooriumil olmes tekkivate pakendijäätmete liigiti kogumise eest ning vajadusel tagama ka vastavad pakendikonteinerid, mida saab KOV endale soetada või rentida taaskasutusorganisatsioonidelt. Näeme siin võimalust, et taaskasutusorganisatsioonid võivad hakata küsima ebamõistlikult kõrget hinda konteinerite rentimise eest, sarnaselt sellele, kuidas jäätmevedajad küsivad lisateenuste eest kõrgeid makse. See võib omakorda kaasa tuua täiendavad kulud.

Lisaks eelnõuga eeldatakse, et tiheasustusosal kogutakse klaaspakendijäätmed koos plast- ja metallpakendijäätmetega. Seletuskirjas on toodud, et väljaspool tiheasustusala, kus jäätmetekitajad elavad hajutatult ning neid on vähe, võiks ebamõistlike kulude vältimiseks klaaspakendeid koguda koos plast- ja metallpakendijäätmetega ning mõnel juhul ka edaspidi avalike kogumissüsteemide kaudu.

Kinnitame, et huvi klaaspakendite eraldi kogumiseks on elanikkonna poolt olnud suur ning hajaasustuses peab olema tagatud võimalus klaaspakendeid muudest jäätmetest eraldi koguda (e. konteinerite olemasolu külakeskustes, poodide juures jm avalikes kohtades). Kuid tiheasustusosal klaaspakendite kogumine koos segapakendijäätmetega pole põhjendatud järgmistel põhjustel.

Segajäätmete sorteerimine taaskasutuseks on keerukam ja kulukam kui algselt eraldi kogutud klaasi töötlemine. Klaasi eraldikogumisega tagatakse puhtama materjalivoog, mille edasine ümbertöötlemine on lihtsam, energia jm ressursse säästvam. Segapakendite sortimistehnoloogia keskendub eelkõige erinevate plastiliikide magnetiseeruvate metallide eraldamisele. Vaatamata sellele, et klaasi on tehnoloogiliselt võimalik segajäätmetest eraldada, mõjutab teiste materjalidega kooskogumine oluliselt nii saadava klaasmaterjali kogust kui ka kvaliteeti.

Pressautodega kogumine ja transportimine põhjustavad klaasi purunemist. See raskendab oluliselt järelsortimist ning suurendab ka teiste materjalide saastumist ja rikkumist. Klaasi määrdumisel ei pruugi infrapunasensorid seda materjali klaasina tuvastada, mistõttu läheb potentsiaalselt suur kogus lihtsamini ringlussevõetavat klaasi kaduma. Kui klaasi kvaliteet ja kogus langeb saastumise või purunemise tõttu, väheneb selle ringlussevõtu määr, mis omakorda mõjutab jäätmekäitluse üldist tõhusust ja keskkonناسäästlikkust.

Lisaks juhul, kui mõni materjalivoo (klaas koos plasti- ja metallpakenditega) osa koondub ainult ühe või paari suure turuosalise kätte, võib konkurents tegelikult väheneda. Kui jäätmed sorteeritakse ja erinevad materjalivood (nt klaas, plast, metall) kogutakse eraldi, saavad ettevõtted spetsialiseeruda teatud materjalide töötlemisele või taaskasutusele. See suurendab turul tegutsevate ettevõtete arvu ja konkurentsi. Eraldi kogutud ja seega puhas klaasivoog võiks jõuda otse klaasimaterjali ümbertöötlevasse tehasesse, vältides lisakulusid, mis kaasneksid materjali transportimisega esialgu sorteerimisjaama ning sealt edasi tehasesse.

Eeltoodust lähenevalt oleme seisukohal, et paragrahvi 15 lõige 4 punkt 2, mis lubab klaaspakendijäätmete kogumist koos plast- ja metallpakendijäätmetega, võib tekitada segadust ning viia eksliku arusaamani, et olemasolevad sortimistehnoloogiad suudavad sellise segu edukalt lahutada ilma materjalide kvaliteedikaoa, seades ohtu taaskasutuseesmärkide saavutamise. Teeme ettepaneku täpsustada kõnealust sõnastust nii, et klaasi liigiti kogumine tiheasustusosal oleks selgelt eelistatud võrreldes klaasi kogumisega koos teiste pakendimaterjalidega.

Ladestus- ja põletustasu

Ladestustasu kolmekordistamine ja põletustasu kehtestamine muudavad jäätmete ladestamise ja põletamise keskkonnanahoidlikkuse seisukohalt vähem eelistatud, kuna need tegevused muutuvad majanduslikult ebaotstarbekaks võrreldes jäätmete ringlussevõtiga. Seetõttu toetame seda muudatust.

Kommentaariks sooviks lisada aga järgmist. Seletuskirjas on loodud eeldus, et jäätmete ladestamise tasumäära tõus peaks teatava viitega jõudma prügilate väravahinda. Suurenevad hinnanguliselt samas suurusjärgus (kuid jäädes ladestamisest mõnevõrra soodsamaks), ka põletamiseks pakutavate jäätmete vastuvõtutasud, mis muudaks tavajäätmete ladestamise ja põletamise kallimaks kui nende ringlussevõtt. See aga omakorda motiveeriks jäätmekäitlejaid suunama jäätmed võimaluse korral ringlussevõttu. Ringlussevõtu hinda võib arvestada 100 eur/t + KM. Väidetakse, et tõstes tavajäätmete ladestamise saastetasu 90 euronit tonni kohta, tõusevad tavajäätmete prügilasse ladestamise väravahinnad tõenäoliselt vahemikku 140-187 eur/t + KM.

Samas, arvestades, et jäätmekäitluskohtades küünib praegune väravahind juba samale tasemele, jääb ebaselgeks, miks polnud siiani täheldatud soodsama ringlussevõtu hüppelist kasvu. Kui tõsta saastetasumäära jäätmete kõrvaldamise eest kolm korda, on väheusutav, et vastuvõtutasud jäävad mainitud tasemele – pigem suurenevad need veelgi ja oodatust kiiremini. See muudaks vähem eelistatud toimingud, nagu ladestamine ja põletamine, veelgi kulukamaks ning suurendaks märgatavalt hinnaerinevust ringlussevõtiga, soodustades seega ringlussevõtu eelistamist.

Kuid võttes arvesse asjaolu, et ladestamise ja põletamise hinnad kallinevad, samal ajal kui ringlussevõtu arvestatud hinna langust alla 100 eur/t + KM ka oodata ei ole, tekib küsimus: kuidas saavutatakse reklaamitud hinnatase 3–5 eurot leibkonna kohta kuus? See väidetav kokkuhoid jääb seletuskirja kontekstis põhjendamata ja tekitab segadust hinnastamismehhanismide realistlikkuse osas.

Riigihangete läbiviimine

Eelnõuga täpsustatakse, et KOV peab korraldatud jäätmeveo riigihanke lepingu sõlmimiseks riigihanke märkima jäätmekäitluskohad ja pakendijäätmete vaheladustuskohad. Seega peab omavalitsus edaspidi hankima käitlusteenuse ja sõlmima eraldi hankelepingud segaolmejäätmete ja biojäätmete käitlemiseks, ülejäänud olmejäätmete käitlemiseks võib sõlmida ühe lepingu. See on tegelikult juba olemasoleva seadusandluse raames teostatav. Et vältida ülereguleerimist ning süsteemi jäikust, võiks tingimus olla soovituslik, mitte kohustuslik. Kas on läbi mõeldud olukord, kui käitluskohaga midagi juhtub hankeperioodi jooksul? Kas on pakkuda lahendusi?

Lisatakse nõue, et tuleb riigihanke alusdokumentides märkida, millised on need jäätmeveoga seotud lisateenused, mille eest võetakse lisatasu (jäätmevaldaja peab iga lisateenuse eest maksma) ja millised on teenused, mis sisaluvad korraldatud jäätmeveo kulus ning lisatasu nende eest ei võeta. See on kooskõlas ka praegu kehtivate seadustega ning tingimus võiks jääda soovituslikuks.

Hindade mitmekordse vahe rakendamine segaolme ja liigiti kogutud jäätmete vahel on põhjendatud.

Tingimus, et liigiti kogutud jäätmete üleandmisel peab rakendatav teenustasu sisaldama ka jäätmeveoga seotud vältimatuid lisateenuseid (nt teavitus, vooderduskotid jms) on põhjendatud, kuid ka praegu rakendatav, kuna tegemist on lepinguliste tingimustega.

Jäätmeseaduse paragrahvi 67 lõike 3 punktis 10 sätestatakse, et riigihanke alusdokumendis tuleb määrata, kuidas jäätmevaldaja kontrollib üleantavate jäätmete kvaliteeti. Jäätmete korrektne liigiti kogumine on vajalik selleks, et tagada üleantavate jäätmete hea kvaliteet ja suur ringlussevõtumäär. Üleantavate jäätmete kontroll on vajalik ka selleks, et vältida olukorda, kus kolm korda madalama

hinnaga antakse üle tegelikult liigiti kogumata jäetud jäätmeid. Kui üleantavate jäätmete võõrise sisaldus on liiga suur, võib KOV rakendada kõrgemat hinda või lubada jäätmevedajal jätta sellised jäätmed ära vedamata. Palume siinkohal täiendavat selgitust, mis kogusest algab võõrise liiga suur sisaldus. Üldjuhul jäetakse biolagunevate jäätmete konteiner tühjendamata, kui toidujäägid on tavalistes õhukestes kilekottides. Massi ja mahu poolest on selle võõrise osakaal peaaegu olematu, kuid tegemist on lubamatute jäätmetega ning biojäätmete konteineri sisu sel juhul veetakse koos segaolmejäätmetega. Ühelt poolt biojäätmete kompostimisel koos kilekottidega lagunevad viimased mikroplastiks, mis on lubamatu. Teiselt poolt on aga mõne õhukesema kilekoti tõttu kogu biokonteineri sisu segaolmejäätmeid veetava prügiautosse raputamine ebaotstarbekas ja lausa jahmatav, viies liigiti kogumise pingutused sisuliselt nulli ning õõnestades süsteemi tõhusust ja usaldusväärsust. See vähendab liigiti kogumise tulemuslikkust, suurendab jäätmekäitluse kulusid ning raiskab väärtuslikke ressursse. Palume täpsustada, milline on KOVi või jäätmevedaja kaalutusõigus selliste olukordade lahendamisel ja kas on plaanis kehtestada selged juhised ning kriteeriumid võõrise sisu hindamiseks, tagamaks mõistliku lahenduse ja kompromissi leidmist, mis sobiks kõigile osapooltele.

Paragrahvi 69 lõike 41 muudatuse kohaselt ei ole enam korraldatud jäätmeveost vaikimisi vabastatud kõik isikud, kellel on keskkonnakaitseluba (sh loomakasvatavad jm). Vaikimisi vabastust kitsendatakse eelnõukohase sättega vaid nendel konkreetsetel käitluskohtadel puhul, kus keskkonnakaitseloa alusel käideldakse segaolmejäätmeid ning eeldatakse, et need isikud täidavad sellele vaatamata jäätmete liigiti kogumise kohustust. Toetame esitatud ettepanekut.

Toetusmeetmed

Eelnõuga nähakse ette toetus omavalitsustele, kes täidavad olmejäätmete liigiti kogumise sihtarvu, mille saavutamise taset arvutab Keskkonnaagentuur ning tingimusel, kui selleks on raha riigieelarves olemas. Toetuse saamise üheks eeltingimuseks seatakse sihtarvu täitmine, kusjuures ei ole kavas ELi ühtekuuluvusfondi toetusperioodi 2021–2027 jäätmete liigiti kogumise infrastruktuuri toetusmeetmes olmejäätmete liigiti kogumise sihtarvu saavutamist eeltingimuseks seada.

Oleme seisukohal, et Keskkonnaagentuuri poolt arvatavate sihtmäärade arvutusmetoodika peab olema KOVile selgelt arusaadav ja kontrollitav. Vastasel juhul võib KOVi sihtmäärade täitmine sõltuda sellest, kui täpselt ja õigesti jäätmevedajad koostavad veodokumendid, vastuvõtjad märgivad tekkekoha ning KAUR teeb järeldusi aruande alusel, mis on süsteemi poolt automaatselt genereeritud. KOVile peab olema tagatud võimalus ise arvutada liigiti kogumise taset, kasutades andmeid teistest sõltumatutest allikatest, et luua võrdlusmoment, mis tagaks süsteemi läbipaistvuse ja usaldusväärsuse tõendamise.

Arvestades, et toetus sõltub riigieelarveliste vahendite olemasolust ning kohalikele omavalitsustele antud üleminekuperiood kehtib kuni 31.12.2030, millest alates on Keskkonnaametil lubatud rakendada sunniraha, puudub kindlustunne riigipoolse pikaajalise toe osas. Selline ebakindlus võib takistada omavalitsustel vajalike investeeringute tegemist ja sihtarvude saavutamiseks vajalike süsteemide rajamist. Lisaks sellele, KOV võib saada trahvi sihtarvude mittesaavutamise eest, kuna andmete arvutamise täpsus sõltub teiste isikute poolt sisestatud ja analüüsitud andmete korrektsusest.

Seega oleme arvamusel, et selline lähenemine, kus teiste isikute (ettevõtted, asutused) või programmeerimise vead viiksid trahvideni, mille eest vastutab omavalitsus, on ebaõiglane. KOV ei peaks seega kandma rahalist vastutust süsteemi võimalike vigade ega väliste tegurite eest.

Kokkuvõte

Jäätmereformi eesmärk on suurendada jäätmete ringlussevõttu ja vähendada ladestamist ja põletamist, kuid reformiga kaasneb mitmeid probleeme ja küsimusi. Esiteks, sagedasem aruandlus ning digi-saatekirjade kasutamine võivad suurendada ettevõtete halduskoormust, eriti kui infosüsteemid pole täielikult integreeritud. Arvestades piirkondlikke eripärasid ning kohalike omavalitsuste võimekusi, jääb paljude asjade rakendamine praktikas ebaselgeks.

Läbivalt rõhutatakse koostööorganisatsiooni loomise vajadust, mis tekitab mulje, et seaduseelnõu on eelkõige suunatud nende organisatsioonide huvide ja heaolu edendamisele. Selle asemel peaks fookus olema selgelt jäätmeäitlussüsteemi tõhustamisel, mis tagab reaalse ja mõõdetava kasu keskkonnale ning elanikele. Kui prioriteediks seatakse pigem koostööorganisatsiooni toimimise mehhanismid, võib avalikkuses tekkida õigustatud küsimus, kas reformi eesmärgiks on tõesti süsteemi parendamine või hoopis kindlate struktuuride ja huvirühmade positsiooni kindlustamine.

Sellised prioriteedid vajavad täiendavat läbipaistvust ja põhjendamist, et hajutada kahtlused seaduse eesmärkide osas ning tagada, et reform keskendub eelkõige jätkusuutliku jäätmehoolduse ja sihtarvude saavutamisele, mitte koostööorganisatsioonide loomisele, mis iseenesest ei pruugi ringlussevõtu tõhustamist tagada.

Praeguses süsteemis suudab KOV oma ülesannete täitmisega hakkama saada, kuid jäätmereformi jõustumisel võib see viia uute koostööorganisatsioonide loomise ja ametnike värbamiseni. Nende palkade katmiseks tuleks rakendada jäätmehooldustasu, mis suurendaks elanike rahalist koormust veelgi. Arvestades majanduskriisi, maksutõusude ja kärpeme konteksti, pole asjakohane loota, et see stsenaarium ei realiseeru. Jäätmereformi rakendamisel tuleb kaaluda, kuidas vältida täiendava bürokraatia loomist ja tagada, et KOV saaks oma kohustusi täita olemasolevate ressursside piires. See viitab sellele, et koostööorganisatsiooni loomine võib olla põhjendamatult keerukas lahendus probleemi lahendamiseks, mida saaks lahendada juba olemasolevate struktuuride ja kogemuste abil, jättes paljud ülesanded jäätmevedaja vastutusalasse.

Lõpetuseks, tuleb küsida, kas reformi peamine fookus on tõepoolest ringmajanduse edendamisel või hoopis olemasoleva jäätmevoo maksimeerimisel, sõltumata selle mõju jäätmetekke vähendamisele. Kui eesmärk on tõeline kestlikkus, peaks keskenduma pigem jäätmetekke vältimisele, tarbimise vähendamisele ja ressursitõhususe suurendamisele, mitte ainult jäätmete töötlemisele uueks ressursiks, mis on vaieldamatult ka suure tähtsusega.

Samuti seab kahtluse alla, kas jäätmetekke vältimise põhimõtet järgitakse, kuna reform keskendub jäätmete paremale käitlemisele, kuid mitte nende tekkimise vähendamisele. Tõstetud saastetasud ja võimaliku värvahinna suurenemine võivad teha ladestamise ja põletamise kallimaks, kuid see ei pruugi automaatselt kaasa tuua ringlussevõtu märkimisväärset kasvu. KOV-dele lisanduv halduskoormus võib nõuda uute ametikohtade loomist ja jäätmehooldustasu tõstmist, mis võib põhjustada täiendavat koormust elanikele.

Kohati on märgata, et soov dubleerimist vältida on viinud eelnõus selliste tingimuste seadmiseni, mis praktilisel rakendamisel tekitavad hoopis uut dubleerimist.

Kohalike omavalitsustele jaoks mõeldud toetuste ja trahvide süsteem, mis sõltub riigieelarvelistest vahenditest ja sihtmäärade täitmisest, on potentsiaalselt koormav ja ebakindel. Kui riigi pikaajaline tugi on ebaselge ning süsteemi vigade või programmi puuduste tõttu KOVidele määratud trahvid võivad tuua täiendava finantsriski kaasa.

Reformi meetodid ja mõju vajavad riigipoolset põhjalikku läbimõtlemit ja analüüsi, et saavutada tõeliselt jätkusuutlik jäätmekäitlussüsteem, mis ei suurendaks tarbimist ega jäätmeteket, vaid soodustaks materjalide taaskasutamist ja ressursside tõhusamat kasutamist ning vähendaks sellega seonduvat bürokraatiat.

Eelnevalt toodust lähtudes, jääme seisukoha juurde, et süsteem vajab täiendavat täiustamist, et tagada selle mõistlik praktiline toimimine kõikide osapoolte jaoks ning luua õiglane, tõhus ja selgem raamistik, mis soodustab kestlikkust ja ei koorma liialt kohalikke omavalitsusi ega elanikkonda.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Dmitri Dmitrijev
vallavanem

Olga Valijeva
5272990, olga.valijeva@lyganuse.ee